

aliud suppleri, sed cum advertis teneris ad Vespertas dicendas; ne una Officii pars omittatur.

(K) Page 183.

395. Quænam sunt remedia contra distractiones in Officio?

R. Remedia contra distractiones in Officio sunt negativa et positiva. *Negativa* sunt subtractio eorum, quæ distractionum sunt causa, v. g., impeditre quominus oculi circumvagantur, a graviori hominum strepitu se subducere, ad negotia diversa non properare, etc. *Positiva* vero sunt procuratio eorum, quæ attentionem per se excitant, v. g. elicere sub initio intentionem laudandi Deum, hanc renovare sub fine Psalmorum, meminisse sæpius presentie Dei, mysteria illa sibi exhibere, quæ per septem Horas representantur, etc. Alii aliis utuntur remediis; sic optimum est, quoad potest, Officium oculis legere; oculis frenatis, facilius et mens frenatur a vagationibus: identidem considerare magnam quam agimus, actionem; non enim alloquimur hominem, sed Deum, et quidem Dei verbis utendo; concipere animo ex una parte adstare nobis recitantibus Angelum custodem qui merita notet, ex altera demonem, qui demerita scribat, etc. — V. Liguori, *La Messa e l'officio strapazzati*. — *L'Ecclesiastico novello sanctificato coll'attenta recitazione del divino Officio*, ecc. — *Avis et règle pour bien réciter l'office divin*.

Ceterum ad auferendas anxietates, observandum, ut quis dicatur Officio minime satisfecisse ob habitas distractiones, non sufficit, ut voluntarie distrahitur, sed insuper requiritur, ut plene advertat, se distrahi ab Officio in materia notabili (nisi agatur de habituato in hisce admittendis distractionibus, qui scilicet nunquam fecerit quantum in se est ad habitum vincendum); nam intentio prius deliberate concepta Officium persolvendi perseverat quoque non retractetur per contrariam plenam advertentiam circa ipsum Officium. Ita Cajetanus, Concina, Croix, Gobatius, Navarrus, Salmantenses, Sanchez, Sotus, Suarez aliquie. Imo complures etiam tradunt ne oportere quidem, ut quis tota semper eo tendat animi sollicitudine: cuius quidem doctrinæ fundamentum est, quod impossibile ferme sit omnes omnino distractiones vitare, et præsertim studiosis, quorum exercitia sunt præcipue in intellectu, qui ex assiduis occupationibus ita sæpe inflectitur, ueluti calcaribus adjectis in suas controversias prolabatur. Quæ omnia diximus præsertim ad scrupulosorum levamen: videlicet quamvis Officium recitans advertat semiplene ad distractionem, et sic peccet venialiter; adhuc tamen satisfacit, quia semper perseverat attentio prima

sive intentio attendendi, donec cum plena advertentia non fuerit revocata. Nam, si res, per quas causas nascitur, per easdem dissolvi debet, ut fert juris adagium, intentio cum plena deliberatione prius concepta, tolli non potest, nisi cum alia item plena deliberatione retractetur. Hinc commune est, quod si quis advertens se distractonibus teneri, adhibeat contra illas mediocrem diligentiam, nullo modo peccat.

396. An peccet qui recitat Officium vel in mortali, vel non servando Rubricas in stando, genuflectendo? etc.

R. Ad 1: Verius et communius, qui Officium recitat in mortali existens, satisfacit et non peccat mortaliter; quia ex una parte non exercet actum Ordinis sacri: ex alia quamvis nihil mereatur de condigno, quia tamen orat nomine Ecclesiae, bene pro aliis obtinet; cum Ecclesia supplet. Unde quod oret nomine Ecclesiae in mortali existens, non videtur irreverentia de mortali damnanda.

R. Ad 2: In Choro recitantes Officium probabilius peccant, si absque causa cæmerorias non servent, quia agerent contra Rubricam: hæc tamen omissione, ut dicunt, non excedit veniale ex materiæ parvitate. Verum extra Chorum commune est, non peccare qui ritus illos non servat, quia Rubrica respicit tantum recitantes in Choro: laudabiliter tamen hæc servantur ad fovendam devotionem. — Liguori, *Op. Mor.*, I. IV, n. 178.

An (quæres) teneatur socium adhibere, qui non valet solus Horas recitare? — Affirmative, si illum invenire potest; hoc enim in casu non potest dici quod vera sit impotentia, cum socium adhibere sit medium ordinarium ac facile. Si tamen socium habere non possit, nisi stipendio soluto, ad illum conducedum non tenetur qui nullum possidet Beneficium; cum nihil debeat ob officium, qui nihil ad officio percipit. An autem teneatur Beneficiatus socium pretio conducere ex fructibus Beneficii, adest duplex opinio probabilis: affirmativa est communior et tenenda, si ille velit fructus percipere; quia cum sola probabilitate nequit possessionem fructuum inchoare, ut recte aiunt Concina, Lessius, Sotus, Tournely, etc. Haec si adhuc fructus non percepit; si enim talis Beneficiatus omisit Officium, eo quod non adhucit socium, et in bona fide fructus jam percepit, potest eos retinere; quia melior est conditio possidentis. — V. Liguori, *Hom. Ap.*, app. 3, n. 76; *Op. Mor.*, I. IV, n. 158.

397. Quid (quæres) de eo qui certus quidem est se non posse recitare Officium totum, dubitat tamen, an possit saltem recitare partem? — Iste generatim loquendo ad partem circa quam dubitat tenetur; nam in dubio standum est pro obligatione, cum certa sit et possideat. Diximus generatim loquendo; si enim agatur de infirmo,

qui ob suam infirmitatem certus est, se non posse totum Officium recitare, et anxie dubitat, an possit partem, rationabiliter docent ipsum ad nihil teneri Bouix, Lugo, Navarrus, Roncaglia, Sanchez, Viva, Croix, Layman, Cardenas et alii. Ratio quia aliter scrupulis et anxietatibus infelix ille nimium excuteretur nesciens quounque possit, aut non possit recitare: ex quo certe oriretur in homine conscientiae timoratae (talem enim supponimus) magna inquietudo, que magnum utique incommodum secum assert; tum quoad animam, eam perturbando; tum quoad corpus, physicam ejus indispositionem augendo. Ad rem Billuart: postquam docuit eum, qui non potest totam legem implere, teneri ad partem in re divisibili, excipit: *Modo terminus potentiae et impotentiae non sit incertus et ambiguus, sicut, v. g., in infirmis, in quibus vix ac ne vix determinari potest, quid possunt, usque quo possunt, et non ultra. Unde si dum non possunt totam legem implere, tenerentur ad partem, foret locus gravissimis scrupulis et continua perplexitas in determinanda parte, ad quam tenerentur; et ideo jure presumuntur de mente aequi legislatoris, quod non velit in similibus casibus obligare ad partem. Ita graves Theologi. Liguori, n. 154.*

Quid (dices) de eo, qui in recitatione Breviarii syllabas mutilat? Si ista mutilatio est in tali quantitate, ut sensus verborum notabiliter varietur, qui sic voluntarie Officium recitat, non poterit excusari a mortali, casu quo quantitas illa sit gravis in ordine ad ipsum Officium; neque ideo ab onere repetendi partem, in qua sensus fuit corruptus. Quid vero si id fiat involuntarie, scilicet ob balbutiem vel inveteratam consuetudinem et adhuc agatur de gravi quantitate relate ad totum Officium? Si studeat se emendare, ad nihil amplius videtur teneri: ubi enim nulla culpa, nulla poena; fecit enim quod in se est (Liguori, Op. Mor., I. IV, n. 165).

Sed quid (dices) de eo, qui socium syllabas mutilantem sibi suscipit in Officii recitatione? R. Ille non tenetur Officium repetere, nisi certo constet socium ita syllabas mutilasse, ut pro notabili parte sensus notabiliter mutatus sit; præsumptio enim stat pro debita recitatione. Putamus tamen eumdem minime excusari a veniali, si sponte tali socio uniatur: excipe nisi adsit causa rationalis, ut esset, v. g., si a Superiore, vel a persona gravi ad id invitetur. — Certum est autem, eos non satisfacere, qui alternatim recitando non expectant versus absolvit, si hoc fiat in magna quantitate; quia tunc una pars alteri non succedit. Et hoc caute notandum est: quot enim sunt qui tam insignem orationem præcipitanter agunt, invocantes non utique Dei benedictionem, sed potius maledictum?

An (quæres) qui cum aliis choraliter recitant Officium majus,

aut defunctorum, etc., teneantur supplere omissa, si dum alii cantant, ipsi se parant ad celebrandum, aut transferunt libros, requirunt Psalmos, thurificant, pulsant campanas, vel alia Choro necessaria agant? — Affirmant Bonacina, Navarrus, et Vasquez; unusquisque enim tenetur ad parten suam: nisi, excipit Holzman, sit modica materia omissa, v. g., quæ ad integrum Psalmum non pertingat. Sed communiter et satis probabiliter negant Azorius, Anacletus, Croix, Layman et alii; nam dum aliquis occupatur in rebus ad Officii celebrationem pertinentibus, totus Chorus pro eo supplet: prout qui Missæ inservit, censemur eam audire, dum in re necessaria paranda attendit. Item probabiliter satisfacit qui dum alii recitant, tussit vel excreat, etsi integer Psalmus interim dicatur: non tamen satisfacit qui Choro alternatim respondet, tantum organum pulsando, quin versiculum suæ partis proferat; quia organum verba non profert. Item neque satisfacit qui devote audit Horas dum musici cantant, quia talis audiens non orat vocaliter, nec musicorum orationem facit suam, cum non alternet cum illis. — V. Liguori. Op. Mor., I. II, n. 145.

398. Pauca pro choronide de *Officio B. M. Virginis*, de *Officio Defunctorum*, *Psalmis paenitentialibus* et *Gradualibus*. Qui utitur Breviario romano, non habet obligationem extra Chorum recitandi Officium defunctorum (excepto die Animarum). Psalmi paenitenciales et graduales, in choro suo tempore dicuntur. Est obligatio recitandi, sed in choro tantum et suis temporibus, Officium B. M. Virginis, si jam ab ætate Pii V vigebat consuetudo; ita Pius V Constitutione *Quod a nobis* 1751, ubi concedit centum dies Indulgentiarum obligatis si recitant Officium B. V. et Defunctorum: et quinquaginta dies, si recitent Psalmos paenitenciales et graduales; non obligatis autem concedit tantum quinquaginta in primo casu, quadraginta dies in secundo, ex Constitutione *Superni* 1571. Ex eodem Pontifice ad Officium B. V. tenetur quotidie qui pensionem obtinet uti Clericus (si nempe ideo sit necessaria tonsura), idque sub onere restitutionis fructuum ad ratam, si illud omittat.

1. *Officium B. M. Virginis* perantiquum est; nam jam ab anno 728 Jeannes Damascenus illud cantabat; sed postea cum in desuetudinem venisset, de novo in pristinum restituit S. Petrus Damiani. Illud autem recitandum est, prout notat Breviarum, juxta temporum varietatem, nihil addendo, nihil imminuendo: sic tempore Passionis adhuc dicitur *Gloria Patri* suis locis; tempore paschali dicuntur omnes antiphonæ ad Psalmos; neque addendum *alleluia* invitatorio, antiphonis, responsoriis, etc. Ante quamcunque Horam dicitur *Ave Maria*, et ita fiat in fine ultimæ Horæ, quoties terminatur Officium. Ceterum laudabilius, etsi non de præcepto, aliæ preces in fine et principio adduntur ad

fovendam devotionem, ut notatur in libro ad usum Confraternitatum.
 2. *Officium defunctorum antiquissimum est*; et quamvis ejus institutio, ut nunc est, ignoretur, constat consuetudinem speciales preces pro defunctis effundendi ab ipsis Apostolis emanasse. Durandus hujus Officii institutionem refert ad Origenem; alii ad S. Isidorum; alii ad D. Augustinum. Quidquid sit, certe illud perantiquum esse, et ex apostolica traditione varia fuisse pro defunctis Officia apud Melchitas, Cophtos et alias orientales nationes. — Hic unum notamus pro praxi, ut nempe hoc Officium sicut et cetera, ea qua pars est devotione absolvamus, ne aliis scandalum et nobis inferamus ruinam. Ad quod quidem assequendum, plurimi (inter alia) confert, si *asteriscos* studiose observemus; illi enim et expectant qui retardant, et retinent qui currunt, et vocim addunt, et psalmiodiam nostram concordem, unisonam, armonicam ac devotam faciunt (*Astericus est a græco aster stella, quia nempe præ se fert stellæ formam*). — V. Ferraris, v^o Officium defunctorum.

3. *Psalmi pœnitentiales*, qui scilicet nos ad pœnitentiam movent, sunt numero septem: et merito, ut sic expurgati a septem vitiis capitalibus septiformis Spiritus S. gratia illustremur. Illi videntur fuisse in usu ante S. Augustinum, qui morti proximus eos lectitasse fertur. Psalmi pœnitentiales clauduntur Litanii majoribus: porro litanie est a græca voce *litaneon*, quæ indicat orationem ardenter. Litaniæ alias dicuntur *majores*, ut sunt quæ dicuntur die S. Marci; alias *minores*, quæ in diebus Rogationum, etc.; alias *breves* in animæ commendatione; alias *Lauretanæ* quæ dicuntur in honorem B. V., ideo dictæ quia canuntur in æde Lauretana. Litaniæ Sabbati sancti et Pentecostes præcipiuntur duplicandæ seu integræ repetendæ a respondentibus; non autem ceteræ. In casu Extremae Unctionis Psalmi pœnitentiales cum Litanis recitantur ab adstantibus: hoc tamen non est de præcepto; etsi plurimum conferat ad divinam opem implorandam pro infirmo, et ideo Rituale id notet.

En Litanias ab Ecclesia adprobatas uti publicas preces, ideo solas usurpandas in sacra liturgia ex declaratione S. R. C. 15 maii 1608. Ceteræ autem, si a censore adprobatae, quæ passim reperiuntur in libris devotis, privatum recitari possunt, nec prohibentur: sic Sixtus V recitantibus Litanias SS. Nominis Jesu concessit 300 dies indulgentiarum. — V. Ferraris, *Bibliotheca*, etc., v^o Litaniæ, Rogationes. — Dens, *Theolog.*, de Horis Canonicis, n. 27.

4. *Psalmi Graduales*, uti dicunt plures, caneabantur in ascensione quindecim graduum Templi Salomonis; et nos recitamus ut totidem gradus, quibus ascendimus ad Deum. Juxta nonnullos primi quinque dicuntur pro defunctis, alii quinque pro nobis et amicis, postremi

quinque pro omnibus fidelibus. Juxta alios in primis meditamus corruptibilia, in secundis coelestia, in ultimis divina. V. Gavantus, Mernati, Cavalleri, Bona, Durandus, Bellarminus, Quarti, Barufaldus, Catalani, Fornici, etc., etc.

(L) Page 190.

399. Votum indicat in sensu lato tum *desiderium*, quo sensu dicitur Baptismum in voto; tum *suffragium*, quod tribuitur in electiōnibus; tum *propositum*, quod quidem est simplex voluntas aliquid faciendi. «Vulgus (ait S. Alphonsus, *Praxis Conf.*, c. II, n. 25) saepè confundit desideria aut proposta cum votis. Ad hæc distinguenda parum juvabit eum interrogare, ut nonnulli solent, an unquam habuerit intentionem se voto obstringendi sub gravi peccato? siquidem rudes sic interrogati facile negant. Satis erit interrogare, si tunc cum votum emisit, existimabat se graviter peccatum fuisse an non, si postea non satisfecisset.» In dubio, nemo ligandus.

Votum vivendi juxta christianas leges emissum in baptismate, non nisi late dicitur tale; proprie enim in omnium sensu illud est tantummodo declaratio voluntariae susceptionis legis christianaæ, quæ per baptismum ipsum fit.

400. Fideles monendi sunt, ut matura utantur deliberatione, Confessariique judicium expostulent, antequam verum votum emittant. Frequenter accidit, ut quis in magno devotionis ardore, vel in aliqua gravi calamitate vota concipiat: at illis accidentibus transactis, actiones promissæ nimis difficiles videntur, et peccaminose omittuntur.

Quoad *puellas* vero, quæ virginitatem suam Jesu consecrare cupiunt, non permittat Confessarius eis castitatem perpetuo vovere, nisi cognoscat eas bene fundatas in virtutibus et edocatas in vita spiritualis regulis, et præcipue in oratione exercitatas. Mulieres enim, et maxime puellæ leves sunt, quæ de facili mutantur aversantes hodie quod heri ardenter promiserunt; hinc effatum: *Quid vento levius? folium; quid folio? homo; quid homine? mulier; quid muliere? nihil.* Ideo puellæ bene probentur prius; ac sub initio eis tantum permittatur, ut castitatem voveant per aliquod definitum tempus, nimisrum a solemnitate aliquius festi ad aliam alterius festivitatis: et hoc maxime præstat, ut cum *Clericis* observetur, ut sic suo tempore valeant securius votum perpetuum vovere. V. Liguori, *Praxis*; et *Homo Apost.*, tract. ult., n. 40.

Quoad modum vero votum emitti audiendus Salesius (l. VI, epist. 88). «Considérez combien la sainte chasteté est une vertu agréa-

ble à Dieu et aux anges, ayant voulu qu'elle fût éternellement observée au ciel, où il n'y a plus aucune sorte de plaisirs charnels ni de mariage. Ne serez-vous pas bien heureuse de commencer en ce monde la vie que vous continuerez éternellement dans l'autre? Bénissez donc Dieu qui vous a donné cette sainte inspiration. — Considérez combien cette vertu est noble qui tient nos âmes blanches comme le lis, pures comme le soleil; qui rend nos corps consacrés, et nous donne la commodité d'être tout entièrement à sa divine majesté, cœur, corps, esprit et sentiments. N'est-ce pas un grand contentement de pouvoir dire à Notre-Seigneur : *Mon cœur et ma chair tressaillent de joie* (Ps. lxxxiii) en votre bonté, pour l'amour de laquelle je quitte tout amour?... — Considérez que la sainte Vierge vous la première sa virginité à Dieu, et, après elle, tant de vierges, hommes et femmes... Humiliez-vous fort devant la troupe céleste des vierges, et par humble prière suppliez-les qu'elles vous reçoivent avec elles, non pas pour prétendre à les égaler en pureté, mais au moins afin que vous soyez avouée leur servante indigne en les imitant au plus près que vous pourrez. Suppliez-les qu'elles offrent avec vous votre vœu à Jésus-Christ, roi des vierges, et qu'elles lui rendent agréable votre chasteté par le mérite de la leur. Surtout recommandez votre intention à Notre-Dame, puis à votre bon ange, afin que désormais il lui plaise d'un soin particulier préserver votre cœur et votre corps de toute souillure contraire à votre vœu. Puis le jour fixe, lorsque le prêtre élèvera la sainte hostie, offrez avec lui à Dieu le Père éternel le corps précieux de son cher enfant Jésus et tout ensemble votre corps, lequel vous ferez vœu de conserver en chasteté tous les jours de votre vie. La forme de faire ce vœu pourrait être telle :

« O Dieu éternel, Père, Fils et Saint-Esprit, je, N., votre indigne créature, constituée en votre divine présence et de toute votre cour céleste, promets à votre divine majesté, et fais vœu de garder et observer tout le temps de la vie mortelle qu'il vous plaira de me donner, une entière chasteté et continence, moyennant la faveur et grâce de votre Saint-Esprit. Plaize à vous accepter ce mien vœu irrévocable en holocauste de suavité; et, puisqu'il vous a plus m'inspirer de le faire, donnez-moi la force de le parfaire à votre honneur, pour tous les siècles des siècles... » *Il faut que vous ayez un grand respect à votre corps, non plus comme à votre corps, mais comme à un corps sacré, à une très-sainte relique. Et comme on n'ose plus toucher ni profaner un calice après que l'évêque l'a consacré, ainsi le Saint-Esprit ayant consacré votre cœur et votre corps par ce vœu, il faut que vous lui portiez une grande révérence.* » Quæ oratio, etsi votum fiat ad tempus, usurpari poterit, verba mutando.

(II) Page 203.

401. *Quid (dices) si dubitetur, utrum tempus appositum fuerit ad finiendam voti obligationem, an vero ad eam sollicitandam?* Vel agitur de votis personalibus, vel agitur de votis realibus.

Si 1, votens non ligatur post elapsum illud temporis spatium; quia in votis personalibus usu communissimum est, tempus censeri appositum ad obligationem finiendam, nisi constet de contrario: unde sic votens non tenetur satisfacere pro diebus transactis. Quare si tu votisti, v. g., Missam audire tali die, hoc die transacto sine Missa sive culpabiliter sive inculpabiliter, ad id non amplius teneris, si dubitetur an tale tempus sit appositum ad finiendam, vel sollicitandam voti obligationem; quia cum agatur de voto personali, dies ordinarie censetur designatus ad obligationem finiendam. — Si 2, adhuc votens ligatur; nam in votis realibus tempus censetur appositum ad sollicitandam dumtaxat obligationem (excipe nisi tempus illud potiorem habeat cum voto relationem). Sic. v. g., si tu votisses dare eleemosynam in sabbatis per annum, nulla habita relatione speciali illius anni, teneris semper supplere pro anteactis sabbatis omissis, quia cum res sit de votis realibus, dies censetur appositus non ad finiendam, sed ad obligationem sollicitandam. Excipimus casum, quo votum haberet speciale relationem ad diem, ut si voluisses dare eleemosynam in hebdomada Jubilæi, vel in sabbatis per annum, quia in illo anno gratiam recepisti. — V. Liguori, *Op. Mor.*, l. III, n. 220.

402. *Quid si votens ipse in causa sit, ut conditio in voto ab ipso posita, cesseret? uti si, v. g., Titius voveat Religionis ingressum, si pater approbet; deinde vero ipse Titius patris consensum impedit?* Si ita votens conditionem impedit rationibus vel precibus, non peccat; quia patri adhuc liberum est quod voluerit deliberare. Paccat vero, si conditionem impedit fraude vel vi, quia vera ipse causa esset impedimenti illius: probabilius tamen dicunt Azor, Fillius, Suarez, etc., eum tunc a voto liberum manere: quia jam non impletur conditio apposita. Vid. Liguori, *Op. Mor.* III, nn. 218 et seq. Tota enim obligatio hac de re pendet ab intentione votantis: unde satis est si eum poeniteat, eo quod conditionem impedit, quia in hoc peccavit. Nempe per conditionem appositam jam primitus votens sibi reservavit votum inane facere: si sine causa id agit, peccat utique, quia nihil sine causa agendum est; tamen ad illud non tenetur, quia de facto non impletur ab ipso apposita conditio: neque ulla lex in contrarium citari valet. Sed aiunt quod si adhuc currit tempus utile vo-

tum emittendi, tenetur fraudem auferre; alioquin inanis foret et nugatoria illius pœnitantia. — Idem dicendum est, si pater illico consentiat et illico dissentiat (*oui, non*): tunc nempe adhuc standum est pro dissensu: neque enim attenditur præceps ac subitus ille consensus, cum non habeatur uti consummatus et perfectus, utpote eodem fere temporis punto retractatus a patre.

403. Ad quem pertinet voti implementum?

R. Vel agitur de voto personali, vel de reali, vel de mixto. Si 1, voti implementum pertinet ad ipsum voventem; hoc ipso, quia non respicit nisi illius personam: hinc S. Rituum Congregatio 18 ap. 1643 declaravit, *communitates vel universitates Civitatum seu locorum non teneri ex præcepto servare festa ex voto earumdem indicta; cum ex præcepto teneantur tantum personæ vouentes*. Excipe nisi festum indicium sit per statutum seu legem, sed cum Episcopi approbatione; cuius est cultum in propria Diœcesi ordinare et approbare. Hinc patet etiam quid dicendum de parentibus qui Religioni devovent filios: ad nihil aliud tenentur, nisi ad eam filiis suadendam. Si 2, obligantur etiam hæredes, non tamen ultra vires hæreditatis; quia votum reale afficit ipsam rem ad quoscumque pervenerit. Si 3, obligantur hæredes pro parte qua votum reale est; semper tamen libera manente legitima, quæ nullo onere gravari potest: et notandum, vota realia esse solvenda post debita justitia, sed ante legata; non fortius ligant.

Hinc resolve casum: *Testator vorerat instituere peregrinationem ad montem Varalli, ibique donare lampadem argenteam, ad quid tenetur hæres?* Tenetur dare lampadem; ad peregrinationem non tenetur, nec dare expensas itineris quas fecisset testator, quia illæ sunt quid accessori respectu voti personalis peregrinationis. Quod si testator mandaverit in lecto mortis hæredibus, ut persolvant orationes et peregrinationes, quas ipse debebat ex suo voto personali, tunc si hæredes acceptaverint, obligantur ex fidilitate: si non acceptaverint, non obligantur nisi in quantum moriens poterat eos mandato suo (etiam extra casum voti) obligare in materia illa post mortem. Item si testator sub ea conditione reliquerit hæreditatem voluntariam, non necessariam, hæres eam acceptans tenetur conditionem implere. *Sylvius, Dens, ex cap. Licet de voto*

404. An (quæres) si quis nimis pronus ad vovendum voveat, non amplius vovere nisi cum licentia confessarii, si postea voveat, v. g., *jejunium, valeat hoc votum?* Dico cum Layman, primum votum est quidem validum cum sit de meliori bono; et iterum vovendo peccavit, quia fecit contra promissum; at primo voto non obstante, tenetur ad secundum quod cum habeat objectum bonum, satis est

validum. Excipe, nisi ille statuerit nolle futura vota valere, nisi de facto accesserit confessarii consilium, et statutum hoc nec expresse retractaverit, nec virtualiter, scilicet si memor primi voti, secundum nihilominus emitteret. *Liguori, Op. Mor., I. III, n. 210.*

405. Quid vero (addes) si quis duo vota incompossibilia emiserit, v. g. vovit se *cras peregrinaturum ad montem Varalli, et postea vovit se eodem die peregrinaturum ad alium montem omnino diversum?* R. Servare debet quod dignius est, etsi posterius factum, censemur enim votum commutatum in melius. Si sint ferme æqualia, vel si dubitetur, tunc prius posterior præferat; illud enim possidet. *Layman.*

Q. Quid de voto rei partim possibilis, partim impossibilis?

R. In primis attendenda et intentio voventis, quæ quidem est causa voti, sicut intentio legislatoris est anima legis. Ideo videndum, num illus intentio sit, ut deficiente una parte, et alia censeatur deficere, an ex adverso. Si de intentione non constet, en regulae cum Sporer:

1^a Regula: quando partes voti sunt divisim sine dependentia ad invicem, ita ut singulæ partes sint per se materia voti virtute quasi multiplicis, tunc si una pars sit vel fiat inepta, impossibilis vel minus bona, votum valet, et obligat ad partem remanentem possibilem et bonam, juxta illud: *utile non debet per inutile vitiari*: intellige, si utile ab inutili separari possit. Hinc qui vovit dare 100, si factus impotens non possit dare nisi decem, tenetur. Quod quidem dicendum de votis penalibus et afflictivis immoderate factis, quæ non obligant quoad excessum moraliter impossibilem; in reliquo obligant.

2^a Regula: quando partes voto promissæ sunt copulatim per modum unius totius, ita ut obligatio unius partis pendeat ab obligatione alterius ac totius promissi, tunc deficiente parte una, deficit et alia; nam tunc voventis intentio non est, nisi de toto, seu de re indivisibili. Hinc qui vovit jejunare pro defunctis, sed in die Animarum, si eo die sit legitime impeditus, non tenetur ad id alia die. Materiæ voti tum ex natura rei tum ex hominum estimatione judicantur promitti in sensu vel diviso vel composito seu per modum unius. Sic ex natura sua copulatim promittitus adificatio Ecclesiæ, et ex estimatione hominum abstinentia a carnis et a secunda refectione in jejunio. Sic ex natura sua divisim promittitur pecuniae summa, et ex estimatione hominum Psalterium Virginis.

3^a Regula: videndum quid in voto sit principale, ut habeatur ratio illius regulae; *ruente principali, ruit et accessorium, non e contrario.* Hinc qui vovit se peregrinaturum nudis pedibus, si postea non possit hoc modo peregrinari, vel quia indecens, vel quia ferme est impossibile, adhuc peregrinationem perficere tenetur; nam peregrinatio

censetur principaliter promissa. E contrario vero, non si possis peregrinationem agere, non teneris tali die nudis pedibus stare; quia hoc non nisi accessorum est.

(N) Page 210.

406. Quæres: *Reviviscitne votum primum, quando opus secundum post factam commutationem redditur impossibile?* — Vel voti commutatio peracta fuit auctoritate Superioris; vel peracta fuit privata voventis auctoritate. Si 1, non amplius reviviscit votum primum; quia auctoritate Superioris per dictam commutationem remansit extinctum: hinc si a Superiore pro eleemosyna voto promissa subrogatum est jejunium tali die designato, si tunc jejunare noluisti, peccasti; sed non amplius teneris ad eleemosynam. Si 2, reviviscit, quia privata auctoritas non valet extinguere rem semel promissam, sed illi tantummodo abunde valet satisfacere; ideo si primæ obligationi satisficeri possit, adhuc ipsa remanet, licet opus secundum factum sit impossibile: quod certum est.

407. An commutato voto reservato, materia subrogata etiam reservata sit? Affirmat Azorius: sed communiter et probabilius negant Layman, Sanchez, Suarez aliquie; quia licet materia subrogata habeat idem vinculum voti, attamen non habet idem vinculum reservationis, cum hoc materia subrogata non ferat. — Liguori, *Op. Mor.*, I. III, n. 258.

408. An Pontifex possit dispensare in votis solemnibus?

R. Communius et probabilius est cum Angelico, Pontifice posse dispensare in votis solemnibus quoad Religiosos et Clericos in Sacris.

1. *Quoad Religiosos:* non quidem hoc sensu, ut simul sint conjugati et monachi remaneant; nam votum castitatis est de Religionis essentia: sed quatenus eos a professione nomine Dei solutos declarat, urgentissima causa interveniente, nimurum ob bonum commune Ecclesiae, regni aut provinciae. Quod quidem Pontifici recte censetur a Deo concessum, cui Deus totius Ecclesia regimen concessit. Et hoc sensu Pius VII, referente Bouvier, cum pluribus dispensavit.

2. *Quoad Clericos in Sacris;* nam debitum continentiae non est essentialiter adnexum Ordini sacro jure divino; cum Ordo utique sine eo consistere possit, ut patet exemplo Græcorum. Sed sola Ecclesiæ ordinatione vel immediate per illius præceptum, vel mediate per votum quod in Ordinatione implicitè emittitur, ut docet probabilius S. Thomas. Unde Romanus Pontifex bene poterit Clericos, licet in Sacris, solvere ab hac gravi obligatione, sive declarare nomine Dei eos absolutos. Communiter tamen cum Salmanticensibus excipiunt Sacer-

dotes, quibuscum dispensare semper magna indecentia est. Attamen Continuator Tournely refert Benedictum IX permisisse Ramiro presbytero, et religionem professo, ut labentem Arragonie prosapiam editis liberis excitaret. Et Julius III cardinali Polo legato in Anglia facultatem fecit dispensandi cum presbyteris, diaconis, subdiaconis, qui tempore anglicani schismatis matrimonium de facto attentarunt, ut si uterque eorum superstes maneat, inter se legitime contraherent, sed omni Ordinum exercitio sublatu. Et Pius VII in Constitutione confirmatoria *Concordati* 15 aug. 1801, declarat se per Breve vestigia secutum esse Julii III circa ecclesiasticos viros, qui in Sacris constituti, tempore revolutionis gallicanae matrimonia attendarunt. — V. Liguori, *Op. Mor.*, I. III, n. 256; I. VI, n. 807, 808, 1025 et 1059. It. *de Ordine*, ubi de cælibatu.

409. An votum emissum in utilitatem tertii possit dispensari?

R. Votum, si fuit emissum principaliter in utilitatem tertii et iste tertius sit determinatus, v. g., talis pauper, talis Ecclesia, nullimode potest dispensari, ubi semel a paupere vel rectore illius Ecclesiæ acceptatum sit; nam ille pauper, illa Ecclesia, verum jus acquirit, quo citra injuriam sine consensu partis expoliari non potest. Diximus si acceptatum sit; nam ante acceptationem non consummatur traditio. Diximus si fuit emissum principaliter in utilitatem tertii; aliter enim esset, si sit emissum principaliter in Dei honorem: tunc tertius non acquireret verum jus ad rem promissam, nisi dependenter a Dei voluntate, quæ quidem relaxari potest. — Multo minus potest dispensari promissio mutua, ut contingit in votis et juramentis perseverantie, quæ fiunt ab aliquibus Congregationibus: nam illa tunc assumunt rationem contractus, nempe Congregatio se obligat ad sustentandum subditum, et hic ad inservendum. Et ita declaravit Benedictus XIV, Bulla *Convocatis*, anno 1748: quod confirmavit Bulla *Inter præteritos*, anno 1749.

(O) Page 218.

410. A Clemente XI, Bulla *Unigenitus*, damnata fuit haec sub n. 101 propositio: *Nihil spiritui Dei et doctrinæ Jesu Christi magis opponitur, quam communia facere juramenta in Ecclesia; quia hoc est multiplicare occasiones pejerandi, laqueos tendere infirmis et idiotis, et efficere ut nomen et veritas Dei aliquando deserviant consilio impiorum.* — Et Pseudo-synodus Pistoriensis a Jansenistis consarcinata ausa est tradere: *1. Jurare sine extrema et ineluctabili necessitate esse actum irreligiosum, documentis divini Præceptoris,*

et aureæ simplicitati Evangelice contrarium; 2. juramenta communi sensu pro vetitis habita fuisse a SS. Patribus, et ideo improbanda ea quæ Curia Ecclesiastica... in investituris et in sacris ipsis Episcoporum ordinationibus adoptavit. Sed sub n. 75 utraque propositio a Pio VI, Bulla Auctorem fidei, proscripta fuit tamquam falsa, Ecclesiæ injuriosa, juris Ecclesiastici læsiva, disciplinæ per canones inductæ et probatæ subversiva.

Ceterum etsi *juramentum res bona est, non ideo illud expedit frequenter usurpare*; non enim expedit, nisi debitis fulciatur conditionibus, inter quas illa est, ut nemo temere usurpet sanctum Dei Nomen. Hinc divus Thomas *juramentum comparat medicinae ad sanandum efficaci, quæ quanto est salubrior si debite sumatur, tanto magis nocet si eam quis temere recipiat*. Hac de causa Christus *juramentum indiscriminatum prohibuit: res erat cum hypocritis Pharisæis, qui in omni re temere juramentum usurpare in more habebant. Et revera* (ait Staf., § 257), homines pii, dum ipsis a judice *juramentum impunitur, nonnunquam tanto horrore corripiuntur, ut, quamvis omnes conditions legitimij juramenti adint, ad illud tamen quasi tremebundi accedant. Et utinam satis cautum foret, ne per jurandi frequentiam hic religionis sensus paulatim obtundatur!* Ad rem hanc Augustinus (Serm. 180): *Falsa juratio exitiosa est, vera juratio periculosa est, nulla juratio secura est.*

Addes: *Christus dicit aperte juramentum a malo esse; nam ait: Sit autem sermo vester, est, est, non, non; quod autem his abundatius est, a malo est* (Matth. v). — R. His verbis Christus tantum innuere voluit (ait *Catechismus Romanus*) *juramentum oriri ab humana infirmitate, id est quia homines fallaces sunt; si enim tales non essent, nullum juramentum foret necessarium.*

411. Quid (quæreres) de hisce locutionibus: Juro ita esse; per conscientiam animæ meæ; hoc est verum ut *Evangelium*; vivit Deus; coram Deo loquor; per hunc Dei ignem, per Jovem? etc.

R. Ad singula: 1. *juro ita esse* nou habetur in communii acceptione ut *juramentum*; cum nec implicite, nec explicite, divinum testimonium imploretur. Excipe nisi jam præcesserit interrogatio de jurejurando: satis enim tunc determinaretur; 2. *per conscientiam animæ meæ* pariter *juramentum non est*; quia hic principaliter intenditur conscientia; 3. *neque juramentum sunt illa: Hoc est verum ut Evangelium*; nam notant potius assimilationem, quam veram invocationem; 4. haec verba: *Vivit Deus, Deus veritas est, coram Deo loquor, ex circumstantiis sunt resolvenda: si enim tantum renuntiando proferantur, non videntur constituere verum juramentum.* Item est si dicatur: *Deus mihi testis esse potest; scit Deus, quod ita est; coram Deo ita*

est; 5. per hunc Dei ignem est juramentum; quia Deum nominando principaliter ad ipsum refertur ignis; 6. falsa jurat qui per falsos deos jurat; quid enim tam est a veritate alienum, quam mendaces et fictitious deos tamquam verum Deum testari? (*Catechism. Rom. 2 præc. Decal.*).

Quid si quis dicat: Habear uti hæreticus, si hoc est falsum? — Non censetur jurare; quia nulla hic invocatio Dei habetur. Item hæc, Moriar hic, si ita non est; mihi amputetur manus, caput; vel diabolus me auferat, quamvis sint habenda uti juramenta, si per modum execrationis dicantur, vel si expresse nominetur Deus; communiter tamen ita non censetur, sed resolvuntur in quamdam sponzionem, seu pœnæ obligationem, atque significant ordinarie: Si res ita non est, spondeo meam vitam, etc. Verba tamen christiano indigna! (Liguori, *Op. Mor.*, I. III, n. 159.) Ita excusari potest a juramento qui de aliquo interroganti respondere solet: *Non, par Dieu! Oui, par Dieu!* nam ut plurimum non intelligent invocare Deum et testem. Valde tamen increpandi, quia id non auditur sine scandalo. *Roncaglia.*

412. An (quæreres) obliget *juramentum factum contra primum juramentum?* R. Si secundum *juramentum* opponatur priori in materia jam *jurata*, non tenet, ut si *jurasti matrimonium Caiae*, et postea illud *jures Titiae*; quia esset de illico. Alter est, si secundum *juramentum* opponatur primo in actu *jurandi tantum*, ut si *jurasti non amplius jurare*, sed postea *jures*, v. g., *jejunare*, *teneris ad jejunium*; quia hoc *juramentum* est de materia licita, etsi peccaveris *jurando*.

413. An (inquires) liceat petere *juramentum a pejeraturo?* — Contra Vasquez affirmant probabilius Cajetanus, Filliuci, Salmantenses, Suarez, Tournely aliisque, si tamen adsit gravis causa; nam tunc *perjurium* ex sola *pejerantis malitia* sequeretur: neque alter potest dici illius causa moralis, cum utatur *jure suo*. Est, v. g., si *judex petit juramentum ratione officii*, seu ex *ordine juris*; vel si magni tua interest uti *perjurio* ad *fraudes alterius manifestandas*, ut *jus tuum consequaris*. At si non adest gravis causa, petere *juramentum a pejeraturo* esset contra reverentiam *Deo debitam et charitatem proximi*: hinc de illo habet divus Augustinus: *Qui scit et cogit jurare, homicida est.* — Licit item cum causa *juramentum exigere*, etiamsi quis *juraturus sit per falsos deos*; cum causa enim *rationabiliter* permitti potest malum alterius. Et idem Augustinus ait: *Qui uitur fide illius, quem constat jurasse per deos falsos, et uitur non ad malam rem, sed ad licitam et bonam, non peccato ejus se sociat, quo per damnatione juravit; sed bono pacto ejus, quo fidem servavit* (epist. 154). — V. Liguori, *Op. Mor.*, I. III, n. 77.

414. Plura pro praxi disputantur cum S. Alfonso, *Op. Mor.*, I. III,

n. 183, etc.; — 1. juramenta de servando secreto, quae præstatur in congregationibus circa electiones, etc., obligant graviter vel leviter juxta documentum quod adferre possunt; nam obligatio juramenti sequitur obligationem secreti. Item est de juramento servandi secretum circa artem conficiendi aliquam medicinam, sanandi alias infirmitates. Imo non obstante juramento, teneris ex charitate eam revealare, si aliter quis subiret grave periculum mortis, vel si ars ideo cum illo moreretur cum pernicie reipublicæ, atque aliter infirmi nequeant sanari; cum juramentum non sit ad damnum. D. Thomas, Croix, Suarez, Billuart; — 2. qui juravit judici se dicturum quæ novit, non tenetur ei revelare occulta; — 3. qui juravit se solutum debitus intra mensem, non tenetur, si terminus a creditore prorogetur; quia cum hic cedat juri suo, cessat obligatio promissionis, et consequenter juramenti; — 4. qui promittit concubina cum juramento aliam non cognoscere, negant aliqui ipsum ad illud teneri, quia est ad pravum finem, ad conservandam nempe cum concubina amicitiam. Sed alii probabilius affirmant, quia ex regula generali debet impleri juramentum semper ac potest sine peccato; occasio autem dicta venit per accidens; — 5. qui promittit cum juramento redire ad carcerem, juxta alios non tenetur redire cum probabili periculo gravissimi danni injusti; quia esset se illi sponte offerre. Sed multo probabilius potest, quia posita promissione, redire est actus virtutis.

415. *Titius juravit solvere centum aureos; quid si solvat totam summam, excepto uno asse?* Non peccat mortaliter, quia ille cui summa debetur, non solet illam partem minimam curare. Item excusant a mortali promissiones juratas rerum exiguarum non adimpletas; vel quia adimpleti non exiguntur rigorose; vel quia materia id non tolerat in communis estimatione. Ita juramenta urbanitatis non præcedendi, non accipiendi latus dextrum, etc., habent hanc conditionem si alter acceptat, vel permittat, etc. Ita etiam excusantur parentes, qui jurant dare filiis munuscula et postea non impletant; haec enim non solent accipi in rigore. Dens, Billuart.

Famulus jurat filiofamilias, quod ejus fornicationem nulli manifestabit; quid? Tenet juramentum; excipe, nisi silentium det occasionem alterius fornicationis, vel nisi adsit necessitas correctionis, vel justa interveniat superioris interrogatio.

Paulus ex metu injusto juravit latroni se illi daturum centum florenos intra tres dies: ast Paulus moritur ante illud tempus. Hæres Pauli non tenetur ad illos tradendos; quia obligatio fuit mere personalis et solius religionis; non justitiæ aut debiti realis.

Jurasti Petro, te assumpturum statum religiosum; potestne Petrus tibi remittere talem juramenti obligationem? Non potest; quia

illud juramentum fit solum Petro uti testi; non vero tamquam personæ, in cuius favorem principaliter juratur. Dens.

(P) Page 219.

Quædam notamus tum de juramenti forma, tum de Clericorum juramento, tum demum de juramento fidelitatis ab Ecclesiasticis emitendo.

416. 1. Quoad formam, duplex distinguitur juramentum in iudicio: aliud solemne quod magno apparatu, aliud simplex quod solo Evangelii tactu emittitur (V. quoad Regnum Sabaudiae, *Pratica Legale*, t. x; et RR. *Costituzioni*, I. III, tit. xiv). Hodie tamen simplex tantum in usu esse videtur (V. *Codex proceduræ civ. et criminalis*; et *Circolare del ministro di grazia e giustizia ai membri dell' ordine giudiziario*, 8 sett. 1855, ubi etiam de juramento ab hebrais emitendo, quod fit tangendo Biblia ab eorum Consistorio admissa). Ceterum S. Scriptura tactus non est de necessitate, cum verba et animus juramentum faciant: hinc, v. g., si Titius juravit tangens Biblia adulterina, puta Diodati, credens illud genuinum opus, juramento tenetur. Alterum tamen, si illi nota fuit Bibliorum qualitas; tunc voluisse in falsitate jurare, ideo non habetur verum juramentum, sed grande sacrilegium.

Clericus coram judice laico jurare prohibetur jure Canonico sine sui superioris licentia; in cap. I. *de jurejurando calumniz* legitur: *Episcopus inconsulto R. Pontifice: vel quisque Clericus, inconsulto Prælato suo, minime jurare audeat.* Et huic est conformis Instructio S. C. Immunitatis, data 14 junii 1823 pro Regno Sabaudie. Quod valet, etsi juramentum sit de re honesta. Si enim esset de re mala, a nemine illud præstari posset neque ipso metu mortis; sed tunc Clerum gallicanum imitari oportet qui in gravi persecutione anno 1790 fortiter restitit, ac mori potius elegit, quam schismaticam et hæreticam *Constitutionem civilem Cleri* jurare; in ea enim, dicente Pio VI, Brevi 10 martii 1791, *non solum disciplinaria, sed et alia non pauca in eversionem puri immutabilisque dogmatis congeruntur.* Articulos dictæ Constitutionis refert Bouvier, *Institutiones Theol. tract. De vera Ecclesia*, in fine Heroicam vero Cleri gallicani miram virtutem describit Barruel, *Histoire du Clergé de France pendant la Révolution*, in 5^a parte. Et Torricelli, *Dissertationi*, ecc., vol. VIII.

Præcipit tamen Gregorius IX (cap. v et ult. *de juram.*; cap. nullus 22, caus. 22, q. 5), ut Clerici jurent præpositis tantum, non vero tactis Evangelii, sed tacto sibi pectore, cum id maxime deceat eorum

dignitati ; et hoc est in usu in Curia Romana, et in Novariensi Dioecesi ; non tamen ubique. Vel tantum id præcipitur cum agitur de jurejurando ad testimonium ferendum in civili, ut dicunt : et de hoc castu loquitur Circularis Littera Card. Morozzo infra citanda. Clericus tamen qui sine licentia superioris, citatus comparet et jurat indebito modo, peccare poterit, si canon adhuc vigeat; at nullam incurrit poenam ipso facto, cum nulla sit poena sic constituta. — V. Ferraris, *Biblioth. canonica, etc., v^e Testis, art. 1.* — Barbosa, *Commentar. in lib. II Decret. Gregorii, tit. 7.* — Schmalzgrüber, *Judicium Ecclesiasticum, I. II de foro competenti, tit. 2.* — Et lib. cui titulus : *De immunitate ecclesiastica ex Tridentino, ac RR. Pontificum Constitutionibus*; Taurini, Fontana 1850. — De variis formis juramenti vid. Pistolesi, *Vita di Pio VII*, vol. II.

417. 2. Juramentum *fidelitatis* in genere, atque obedientiae quoad leges Status per se liceat emitti potest, etsi aliqua forsan lex injusta sit condita, modo haec non nominetur expresse; tum quia leges injustae non sunt verae leges, tum quia fidelitas in genere promissa respicit tantummodo quae justa sunt. *Vide celeberr. Concordatum Austriacum, art. 20,* quoad juramentum emitendum ab Episcopis illius Imperii. Quod vero spectat ad Regnum Pedemonti antiquum est, ut cum primum Rex Regnum obtinet, juramentum fidelitatis, si velit, a publicis functionariis sæcularibus exigat : immo ab ipsis Ecclesiasticis, sed a Suprema Sede facultate prius obtenta; nam secus id prohibet Lateranense IV, et Jus Canonicum *I. II de jur. tit. xxiv*, nisi agatur de Clericis vassallis. V. card. Morozzo, *Lettera Circolare, 19 genn. 14 et 26 apr. 1822.* — *Regio Editto, 11 dec. 1821.* — *Lettera della R. Segretaria di Stato interno, 10 marzo 1822.* — *Ragioni della Sede Apost. nelle presenti controversie colla Corte di Torino, an. 1752, vol. I, p. 5 :* Discorso sul giuramento dei Vescovi, ecc. Hoc tamen hodie Episcopi pedemontani ipsi Regi exhibent, cum primum Sedem occupant, ipsa annuente apostolica Sede.

Neque inde sequitur, Ecclesiasticos habendos esse uti *functionarios publicos* civilis Gubernii, ab eo omnino dependentes : discrepantia est maxima inter Sacerdotem et functionarium : « Le prêtre tient son pouvoir de Dieu ; le fonctionnaire le reçoit du souverain ou de la loi, c'est-à-dire de l'homme. Le prêtre est ministre d'un culte indépendant ; le fonctionnaire est l'agent d'un gouvernement auquel il doit obéissance sous peine d'être cassé... Le prêtre émane d'une autorité toute spirituelle, qui a une hiérarchie, des lois et des peines indépendantes du gouvernement civil, autorité qui existe avant le pouvoir civil, en dehors de lui et sans lui ; le fonctionnaire émane de l'État, il en est l'homme, il vit de l'État et par l'État. — On dira peut-être : Le prêtre

est un fonctionnaire public, puisqu'il reçoit du public un salaire ? — Non, le prêtre ne reçoit pas un salaire : cet argent, qui est affecté maintenant à la subvention du clergé, n'est qu'une faible indemnité des biens énormes qui ont été enlevés à l'Église... Le prêtre n'est donc point par cela réduit à la condition d'un salarié ou d'un fonctionnaire, et lui donner ce nom, comme le font quelques-uns, serait aussi ridicule que d'appeler le créancier stipendié ou serviteur de son débiteur. » (*Amico Catt.*, vol. VIII, p. 512.)

Ad rem etiam Montalembert : « Non, mille fois non, l'évêque n'est pas fonctionnaire, le prêtre n'est pas fonctionnaire. Elle est fausse, elle est erronée, l'opinion de ceux qui ne voient dans un évêque, qu'une espèce de préfet en soutane, un commissaire de haute police morale... Les évêques, aux yeux des catholiques, et ils sont faits, après tout, pour les catholiques, ils ne sont pas faits pour ceux qui, d'après une expression fameuse, n'en usent pas ; les évêques sont commis par Dieu au gouvernement de l'Église ; ils ont reçu mission d'en haut pour diriger nos consciences et au besoin pour les troubler ; ils sont les ambassadeurs de Dieu auprès de nous. Le roi les désigne, il les choisit ; mais ce n'est pas de lui qu'ils tiennent leur pouvoir. La loi reconnaît leur autorité, mais ce n'est pas elle qui la crée ; ils tiennent cette autorité de Dieu, ou ils ne la tiennent de personne. » (M. de Montalembert, *Discours, t. I, p. 569.*)

(Q) Page 231.

418. « 1. Est-il licite ou non aux princes de manquer à leur serment ? 2. Est-ce une violence suffisante pour les excuser du parjure que la menace de leur faire perdre le trône ? 3. En admettant l'affirmative, ne peut-on pas dire à plus forte raison que le serment des sujets ne les oblige pas quand ils sont placés dans l'alternative ou de mourir de faim ou de prêter serment pour obtenir un emploi ? 4. Les États peuvent-ils pourvoir à leur salut par un grand scandale qui aurait ainsi un but utile ? 5. Le prince peut-il délier ses sujets d'un serment prêté devant Dieu, quand lui-même par serment les a dispensés de l'obéissance à son autorité absolue ? — La réponse est des plus faciles. Il suffit de prendre n'importe lequel des moralistes catholiques. Il y a des siècles qu'ils ont répondu à ces questions sur des cas supposés et sans avoir certes la pensée de favoriser un Ferdinand II, un Léopold de Toscane ou un François-Joseph. Il n'est pas étonnant par suite que nous, journalistes catholiques, nous n'ayons pas voulu répéter les dires des théologiens moralistes. Mais, puisque nous sommes consultés, voici